

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

377 פ"ב ויפא ת"ת ויפא ת"ת ויפא ת"ת ויפא ת"ת

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: תנורו של עכנאי

רבו פוסק את הדין, ולכן קרא על עצמו ר' אליעזר לא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם, ואילו בדבר שלא הייתה לו הכרעה בדעת הרב, לא היה דורש אותו ולא דנו כלל. ע"כ.

מענה נבוא ונבאר את כוונותיו של רבי אליעזר, בתחילה הוא מביא ראיה מן החרוב, כי שורשי החרוב עמוקים יותר משאר עצים, כפי שמתואר במדרש (בראשית רבה יג, ז): "אמר רבי אליעזר בר ר"ש אין הארץ שותה אלא לפי חיסומה אם כן מה יעשו שורשי חרוב ושורשי שיקמה ששורשיהם עד תהום, אלא כל אחד ואחד לפי צרכן וכו'". לחרוב מערכת שורשים מפותחת כהתאמה לתנאים יבשניים ומגיעה לעומק של עד 10 מטר. כמו כן מצאנו במשנה במסכת בבא בתרא (כד:): "מרחיקין את האילן מן הבור עשרים וחמש אמה ובחרוב ובשקמה חמשים אמה בין מלמעלה בין מן הצד וכו'". מפרש רש"י (שם כה): "חרוב ושקמה - שרשיהם מרובים". התוספת במשנה שיש להרחיק "בין מלמעלה בין מן הצד" מעידה על התפשטות השורשים למרחק וגם לעומק.

רבי אליעזר הוא הסמל של התלמיד המתבטל לרבו, הן בהנהגתו שאינו אומר דבר שלא שמע מפי רבו, והן בהדרכתו בברכות (כז:): הוא אומר: ותניא רבי אליעזר אומר: המתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו, והמחזיר שלום לרבו, והחולק על ישיבתו של רבו, והאומר דבר שלא שמע מפי רבו – גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ע"כ.

והחמיר מאוד בהוראת הלכה בפני רבו (ערובין סג): תניא, רבי אליעזר אומר: לא מתו בני אהרן עד שהורו הלכה בפני משה רבן... ותלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהורה הלכה בפניו. אמר רבי אליעזר לאימא שלום אשתו: תמיה אני אם יוציא זה שנתו; ולא הוציא שנתו. אמרה לו: נביא אתה? אמר לה: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקובלני: כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה.

יחסו לרבותיו מתבטא גם במאמרו במשנה (אבות פ"ב מ"י): רבי אליעזר אומר... והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה... וכל דבוריהם כגחלי אש.

כוונת רבי אליעזר לגלות את מעלתו על שאר חבריו בזה שדומה הוא לחרוב ששורשיו עמוקים, כך הוא קיבל מרביתו ומתבטל אליהם יותר משאר החכמים.

אולם כשחבריו לא מקבלים זאת, מנסה רבי אליעזר להוכיח צדקת דבריו מחמת מעלה אחרת "אמת המים תוכיח", המים נובעים מעמקי האדמה, כך רבי אליעזר נוסף על מה שקיבל

סיפור מפורסם הוא המחלוקת של רבי אליעזר וחכמים בענין 'תנורו של עכנאי', האם התנור הוא כלי המקבל טומאה כאשר רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאים. וכך מספרת הגמרא: תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה. אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדין מטין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא. - מאי (ניצבים ל', י"ב) לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה (משפטים כ"ג, ב') אחרי רבים להטות. אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא? - אמר ליה: קא חייך ואמר נצחוני בני, נצחוני בני.

לכאורה אגדתא זו נראית תמוהה, מה ראה רבי אליעזר להביא ראיה ניסית מהחרוב, וכשלא נעזר מזה אזי הביא ראיה ניסית מאמת המים, וכשלא צלח בידו הביא מקירות ביהמ"ד ולבסוף מבת קול? מה מיוחד בנס האחד יותר מאשר בחבירו.

כדי להבין זאת יש להקדים, במסכת אבות דרבי נתן (פרק ו) מובא: "אמרו, אותו היום נתן עיניו רבן יוחנן בן זכאי ברבי אליעזר ואמר ליה פתח ודרוש. אמר לו איני יכול לפתוח. דחק עליו, ודחקו עליו התלמידים, עמד ופתח ודרש בדברים שלא שמעתן אזן מעולם".

והקשו המפרשים, הכיצד יתכן שדרש בדברים שלא שמעתן אזן מעולם, הרי אמרו על רבי אליעזר (יומא סו: סוכה כז:): "שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם".

מבאר הגאון רבי חיים שמואלביץ בסיפרו שיחות מוסר (שנת תשל"א מאמר כ"ג) וז"ל: "ביאור העניין כך הוא, דודאי דרש ר' אליעזר ופסק דברים שלא שמעתן אזן מעולם, אלא שלא היה מוציא את הדין טרם שבירר והבהיר לעצמו שכך היה

מרבותיו הוא אף נובע ומוסיף מעצמו ואומר דברים חדשים שלא שמעתן אוזן מעולם, ולכן מן הראוי לקבל את דבריו.

אולם שגם זאת אין מקבלים חבריו, הוא אומר "כותלי בית המדרש יוכיחו", ויבואר על פי דברי הגמרא בסוכה (כח): אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי: מימיו לא שח שיחת חולין ולא הלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא קדמו אדם בבית המדרש, ולא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הרהר במבואות המטונפות, ולא הניח אדם בבית המדרש ויצא, ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה, ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו, ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערבי יום הכפורים. וכן היה רבי אליעזר תלמידו נוהג אחריו. ע"כ.

מטעם היותו עמל גדול בתורה בכל כוחו, וודאי יש לו תנאים טובים יותר כיוון אל האמת. על כן אמר רבי אליעזר ש"קירות בית המדרש יוכיחו" - הם שראו את התמדתו, ואת לימודו בכבוד ראש, שלא מתוך אכילה ושתייה, ושלא מתוך שינה - הם העדות הטובה ביותר על כך שזמן הסתם כיוון הוא אל האמת.

אך גם טענה זו לא קיבלו חכמים - לא כך פוסקים הלכה!

כאשר שלושת ההוכחות הללו אינן מתקבלות הוא פונה להוכחה החזקה ביותר "מן השמים יוכיחו", ונראה לומר שכוונתו למה שמובא במדרש (תנחומא פרשת חוקת סימן ח', ובפסיקתא דרב כהנא פסקא ד ובמדבר רבה, פר' יט, ז) ישנו מדרש מופלא על הקשר המיוחד של רבי אליעזר למצוות פרה אדומה: רבי אחא בשם רבי יוסי בר חנינא אמר: בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפרשת פרה אדומה, ואומר הלכה בשם אומרה, רבי אליעזר בני אומר: עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים. אמר משה לפניו: רבש"ע, העליונים ותחתונים שלך הן ואתה אומר הלכה בשמו של בשר ודם? אמר לו: צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה אדומה תחלה, רבי אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים. אמר לפניו: רבון העולמים, יהי רצון שיהא מחלצני! אמר לו: חייך שהוא מחלצך הה"ד 'ושם האחד אליעזר' (יתרו י"ח, ד), ושם אותו המיוחד אליעזר. ע"כ.

הרי לנו את גדלותו של רבי אליעזר שאף הקב"ה בשמים מזכיר את דבריו, ולכן יש לפסוק הלכה כמותו.

אולם גם הוכחה זו לא קיבלו חבריו.

עוד יש לפרש, המשנה באבות (פ"א מ"ב) אומרת "על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".

ויש לומר כי בשלושת הראיות שהביא רבי אליעזר רמז בזה לשלושת עמודי העולם. שכן "כותלי בית המדרש יוכיחו" כוונתו לתורה, "אמת המים תוכיח" כוונתו לתפילה כמו שכתב בעל הטורים (לך לך ט"ז, ז), שהתפילה נמשלה למים דכתיב (איכה ב', ט"ט) "שפכי כמים לבך". ע"כ. ואילו החרוב רומז לחסד, כפי שמספרת הגמרא בתענית (כג.) את סיפורו המופלא של חוני המעגל, אשר נרדם לשבעים שנה. קודם להירדמו פוגש חוני המעגל באדם הנוטע עץ חרוב: "יום אחד היה מהלך בדרך, ראה את אותו האיש שהיה נוטע חרוב. אמר לו: חרוב זה, עד כמה שנים צריך להמתין כדי שיטען פירות? אמר לו עד שבעים שנה לא יטען בפעם ראשונה. אמר לו חוני לאיש: האם פשוט לך שתחיה עוד שבעים שנה? אמר לו אותו האיש: אני מצאתי את העולם נטוע בחרובים, כמו ששתלו עבורי אבותי - כך אני שותל לבני". כלומר, עץ החרוב נטיעתו היא רק עבור הנכדים ובשונה משאר עצי פרי שמניבים פירות מיד וגם הנוטע עצמו נהנה מהם, לכן החרוב מסמל את החסד, כי הרוצה ליהנות מנטיעותיו לעולם לא יבחר לנטוע עץ חרוב, רק מי שמוכן לוותר על שלו עבור נכדיו, הוא יבחר לנטוע עץ חרוב.

בא רבי אליעזר לרמז בשלושת הראיות על שלימותו בשלושת עמודי העולם: תורה עבודה וגמילות חסדים.

בביאור דברי רבי אליעזר באבות (פ"ב מ"י): רבי אליעזר אומר, 'הי כבוד חברך חביב עליך כשלך'.

ונתקשו המפרשים, הרי על האדם מוטל לסלוד ולברוח מכבוד, ואם לעצמו אין ראוי כבוד כיצד מדמה התנא את הנתינת כבוד לזולת ככבוד של עצמו?

ונראה לפרש על פי מה שכתב בספר ישמח ישראל (פרשת נח) בשם הרה"ק רבי בונם מפשיסחא זי"ע, שעל האדם להשתמש בשני ניגודים, האחד להרגיש בשפלות עצמו היינו ואנכי עפר ואפר, אבל מאידך כאשר יצר הרע רוצה למנוע אותו מעבודת ה', עליו להכיר בגדלות עצמו, ש"בשבילי נברא העולם", ולקיים "ויגבה ליבו בדרכי ה'".

נמצא לפי דבריו כי מוטל על האדם לפעמים להשתמש במידת הכבוד לעצמו, וזאת בשביל לעשות את רצון ה'. בא התנא רבי אליעזר ואומר: "הי כבוד חברך חביב עליך כשלך", כשם שאתה צריך להשתמש במידת הכבוד כדי להתגבר על היצר הרע ולעשות את רצון ה', כך תשתמש במידת הכבוד עבור חברך, תכבד ותעודד אותו כדי שיוכל להתגבר על יצרו ולקיים רצון ה'.

"וירא אליו ה' באלני ממצרא והוא ישב פתח האהל פחם היום". ואומר רש"י: וירא אליו - לבקר את החולה (ב"מ פו) אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בשלמו.

ושואלים כל המפרשים מדוע לא הוזכר שמו של אברהם אבינו אלא נאמר סתם "וירא אליו"?

במסכת שבת (יב:) מובא: אמר רבה בר בר חנה, כשהיינו הולכים אחר רבי אלעזר לבקר חולים, פעמים שהיה אומר לחולה בלשון הקודש: "המקום יפקוד אותך לשלום", ופעמים שהיה אומר בלשון ארמי: "רחמנא ידכרינך לשלום". והקשו בגמרא, האיך עשה כן רבי אלעזר לבקש רחמים בלשון ארמי, והרי אמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי, ואמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי, אין מלאכי השרת נזקקין לו, שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי?! ותרצו בגמרא, ששונה הדבר אצל החולה, שהשכינה מצויה אצלו, כמו ששינונו: הנכנס לבקר את החולה, מתעטף ויושב לפניו בכניעה ובאימה, מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה, ועל כן אינו זקוק למלאכי השרת.

והנה היה מקום לומר כי לא כל חולה זוכה להשראת השכינה, אלא רק אם הוא צדיק וראוי שתשרה עליו שכינה, אבל אדם רשע - אין השכינה שורה עליו. לכן בא הכתוב ואומר "וירא אליו ה'" בלי להזכיר מי החולה, ללמד, שכל חולה זוכה שתשרה עליו השכינה ולא דוקא אברהם אבינו.

וכמעשה שהיה עם בעל השדי חמד, שהלך לבקר אחד מהרשעים שחלה. שאלו אותו מקורביו: הרי רשע הוא ואין ראוי שהרב ילך לבקרו? אמר להם: השכינה שורה מראשותיו, ולכן הולך אני לבקר את השכינה ולא את החולה.

כאשר ראו שהרב מתעקש ללכת, ליוו אותו ובאו עמו לבקר את החולה. החולה הרשע שראה שבעל השדי חמד בא לבקרו ויחד עמו כל הפמליה, הדבר ריגש אותו מאוד, וגרם לו לשנות את מעשיו עד ששב בתשובה שלימה.